

Крутій К.Л.,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет

Деснова І.С.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Маріупольський державний університет

ВПЛИВ ВІЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ ГРИ НА ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У державному стандарті дошкільної освіти в освітньому напрямі «Гра дитини» визначено, що «ігрова компетентність – це здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі» [1].

У попередніх освітніх комплексних програмах замість того, щоб дозволити дітям бути абсолютно вільними та грати самостійно певний час упродовж дня, підкреслювалася навчальна цінність гри, і вихователям закладів дошкільної освіти пропонувалося інтегрувати гру з іншими видами діяльності.

Такий підхід вимагав від вихователів брати на себе різні ролі під час гри, включаючи організацію осередків (частіше використовувалися терміни «зона», «зонування»), вибір відповідних матеріалів, документування ігор дітей шляхом спостереження та участь у грі як партнер. У новій редакції державного стандарту дошкільної освіти (2021 р.) вперше запропоновано класифікацію ігор, в якій є термін «самодіяльні вільні ігри» [1].

На нашу думку, вільна гра є єдиною справжньою формою гри і може бути визначена як вид гри, в якій дитина вільно вибирає діяльність, матеріали та людей (дітей та/або дорослих), з якими вона буде взаємодіяти. Крім вибору виду діяльності, матеріалів та партнера з гри з наявних варіантів, дитина за своїм бажанням діє також у процесі розвитку, зупинки або зміни ігрової діяльності. Дитина самостійно обирає, що вона хоче робити, як вона хоче це робити та коли зупинитися і спробувати щось ще.

Хоча реалізація всіх видів діяльності потребує інтеграції, ігрову діяльність винятково і безпосередньо орієнтовано на включення різних видів гри в дошкільну освіту. У чинній комплексній освітній програмі «Стежинки у Всесвіт» пропонуються три види ігрової діяльності, щоб задовольнити потреби дошкільників у грі, а саме: *структурована гра, напівструктурована гра та неструктурована гра* [7]. Пояснимо наш підхід. Якщо: гра ініційована та

керується вихователем, це є *структурована гра*; відкритий та орієнтований на дитину процес, ініційований дітьми чи вихователем для всебічного розвитку, це *напівструктурована гра*; діти вільно обирають діяльність(і), матеріал(и) та гравця(ів), виходячи з власних інтересів, з безлічі доступних варіантів, і беруть участь в активному та практичному навчанні в довіллі, але вільні від керівництва вихователя, це *неструктурована гра, або вільна самостійна гра*.

Аналіз чинних комплексних освітніх програм дає можливість стверджувати, що надається близько 1-1,5 год. для вільних ігор у різних вікових групах. Такий вид гри зазвичай передбачається в режимі дня дітей вранці та/або вдень, після сну до початку освітньої взаємодії. Час для ігор охоплює неструктуроване спілкування, рукоділля, прогулянки просто неба та інші заняття, розваги та дозвілля. Незважаючи на те, що структуровані заняття (заплановані дорослим) мають цінність, проведення вільного часу насамперед пов'язане з неструктурованою грою.

На думку авторів книги «Вільна гра в ранньому дитинстві» J.Santer, C.Griffiths та D. Goodall, «вільна гра не має зовнішніх цілей, поставлених дорослими, і не має нав'язаної дорослими освітньої програми. Хоча дорослі зазвичай надають простір та ресурси для вільної гри та можуть бути залучені, дитина бере на себе ініціативу, а дорослі реагують на сигнали дитини» [12, с. 11].

Попередні дослідження, що стосуються гри та її важливості, показують, що гра, особливо спонтанна, має *вирішальне значення для всіх аспектів розвитку дитини, особливо для фізичного, інтелектуального, мовленнєвого та соціально-емоційного* (К. Крутій, І. Деснова, М. Замелюк [3-6]). Результати дослідження W.Greve і Thomsen [11], проведеного за участю 238 дорослих, також довели, що можливості вільної гри в дитинстві є важливим предиктором подальшого успіху дітей у соціальному житті та їхньої адаптивності в житті.

Опубліковані дані Американської академії педіатрії (American Academy of Pediatrics) свідчать, що крім задоволення вільні ігри, які зазвичай проводяться просто неба, також сприяють збільшенню міцності серцево-судинної системи та зниженню рівня ожиріння із поміж дітей [8]. Крім розвитку крупної та дрібної моторики, вільна самостійна гра також охоплює широкий спектр активностей, таких як одягання, зав'язування/розв'язування, роботу з натуральними матеріалами, а також ігри з піском та водою [2].

Дослідження в галузі нейробіології (Т. Brown [10]) вказують на зв'язок між участю дошкільнят у фізично активних іграх та саморегуляцією імпульсивності у їхньому мозку. Автором дослідження Т. Brown стверджується, що дефіцит фізично активних ігор може призвести до порушення дозрівання лобової ділянки, що відповідає за саморегуляцію, провокуючи дефіцит уваги та імпульсивність у дітей (РДУГ).

Крім фізичної користі *вільна самостійна гра має важливі когнітивні переваги*. Гра дозволяє дошкільникам розвиватися когнітивно завдяки

можливостям, що надаються в стимульованому середовищі (Brock A., Jarvis P., & Olusoga Y. [9]).

У вільній грі діти задовольняють свою цікавість, досліджуючи довкілля та маніпулюючи предметами, після чого виникає цікавість до довкілля. Взаємодія з різними іграшками та предметами, їх порівняння, надає можливість дітям дізнатися про такі властивості, як розмір, форма, величина, колір, борічність (вага), довжина тощо. Вільна самостійна гра також заохочує практику зіставлення, класифікації, впорядкування, аналізу, синтезу та деяких інших когнітивних дій. Отже, діти навчаються думати, розмірковувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розпізнавати проблеми та знаходити для них рішення.

Вільна гра також сприяє розвитку мовлення та грамотності дітей. *Гра, вільна від керівництва та втручання дорослих, дозволяє дошкільникам висловлювати свої ідеї, домовлятися про ролі або їх розподіл, вибір та підготовку реквізиту, змушує домовлятися один з одним для вирішення конфліктів, щоб підтримувати власну гру.*

Зазначений вид гри тісно *взаємопов'язано із соціальним та емоційним розвитком.* Для розвитку навичок самоконтролю особливо важлива вільна гра, в якій діти встановлюють власні правила. Встановлення меж власної гри, прийняття рішень, досягнення поставленої мети заохочують свободу та самостійність дітей, сприяють розвитку їхньої Я-концепції. Вільна самостійна гра корисна для розвитку навичок прийняття рішень дітьми, визнання особистих переваг та усвідомлення наслідків їх вибору.

Тим не менше, значущі дорослі (батьки, вихователі та ін.) повинні бути обережні й не надавати надмірного значення дидактичним цілям у грі, оскільки це може призвести до того, що діти проігнорують справжню мету гри і зрештою займатимуться діяльністю, яку направляє дорослий, виставляючи свої цілі.

Висновки. Згідно з чинними освітніми програмами, вільна самостійна гра означає вільний вибір дітьми того, у що грати, які матеріали використовувати і з ким грати, обирати з низки варіантів, що враховують індивідуальні потреби, рівні розвитку, а також кількість дітей у групі.

У вільній самостійній грі діти зазвичай проводять час у центрах, де групові кімнати для дітей дошкільного віку розділено на невеликі осередки. Це місця, де діти у вільний час використовують широкий спектр матеріалів, обраних та/або наданих вихователем відповідно до цілей розвитку, навчання та виховання, плану діяльності у щоденному розкладі. Хоча кількість осередків у групі визначається фізичними умовами та кількістю дітей, запропоновані центри охоплюють книжкові, музичні, художні, наукові та драматичні ігрові осередки тощо.

Діти грають у центрах, які вони обирають відповідно до своїх інтересів та бажань, і можуть перейти в інший центр, коли забажають. Під час цього процесу вихователям закладів дошкільної освіти важливо давати вказівки, спостерігати та робити нотатки про ігри дітей. Крім проведення часу в осередках та участі у

різних заходах у приміщенні, заходи просто неба, такі як прогулянки та екскурсії в природі, також можуть проводитись у контексті вільної самостійної гри дітей дошкільного віку.

Наші спостереження та, на жаль, обмежені дослідження в літературі з проблеми розгортання дітьми вільної самостійної гри доводять, що вихователі закладів дошкільної освіти практично не вміють визначити та спрогнозувати ігрові можливості дітей.

На відміну від того, що пропонується в оновленому варіанті державного стандарту, як і раніше, переважає традиційне сприйняття вільної самостійної гри, вихователі лише надають дітям час та матеріали для гри, частіше беруть на себе головні ролі, ніж допоміжні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/> (дата звернення: 15.12.2023)
2. Крутій К.Л. «Педагогіка калабані», або практична реалізація принципу природовідповідності в закладі дошкільної освіти / Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка. 2020. №6 (98). Червень. С. 4-12.
3. Крутій К.Л., Деснова І.С., Замелюк М.І. Дефініція «Гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів / Академічні студії. Серія Педагогіка. 2021. № 2(4). С. 84-91. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.13> (дата звернення: 15.12.2023)
4. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. Академічні студії. Серія Педагогіка. 2022. №1. №122-133. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18> (дата звернення: 15.12.2023)
5. Крутій К., Деснова І., Замелюк М. Особливості ризикованих ігор у дітей дошкільного віку. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2024. №5.
6. Крутій К., Деснова І., Замелюк М. Усвідомлений ризик в іграх дітей старшого дошкільного віку. *Preschool Education: Global Trends*. 2024. №4.
7. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / наук. керівник К. Л. Крутій; Запоріжжя: Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2020. 244 с.
8. American Academy of Pediatrics, Council on Sports Medicine and Fitness and Council on School Health. Active healthy living: prevention of childhood obesity through increased physical activity. *Pediatrics*. 2006. №117. P.p.1834–1842.
9. Brock A., Jarvis P., & Olusoga Y. *Perspectives on Play: Learning from Life* (3 nd ed.). Abingdon, Oxon: Routledge. 2019. 390 p.
10. Brown T. E. Developmental Complexities and Attentional Disorders. In *ADHD Comorbidities: Handbook for ADHD Complications in Children and Adults* (Wilson Boulevard: American Psychiatric Publishing. 2009. P.p. 3-22).
11. Greve W., & Thomsen T. Evolutionary advantages of free play during childhood. *Evolutionary Psychology*. 2016. № 14(4). URL: <https://doi.org/10.1177/1474704916675349> (дата звернення: 15.12.2023)
12. Santer J., Griffiths C., & Goodall D. *Free play in early childhood: a literature review*. London: Play England. 2007. 91 p.